

УДК 745.51:008(477.83/.86)"18/19"

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.229>

ТРАДИЦІЇ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ДИЗАЙНУ СЕРЕДОВИЩА КУЛЬТОВИХ СПОРУД ГАЛИЧИНИ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Роман ОДРЕХІВСЬКИЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3581-4103>

доктор мистецтвознавства, доцент,
професор, Національний лісотехнічний
університет України, кафедра дизайну,
вул. Генерала Чупринки, 103, 79057, Львів, Україна,
e-mail: odre2010@ukr.net

Народні традиції відіграли важливу роль у розвитку дизайну середовища культових споруд у Галичині. Вони стали одним із важливих чинників їх національної самоідентифікації та відродження культурного життя у першій третині ХХ століття.

Метою нашої статті є дослідити вплив народного мистецтва на розвиток дизайну середовища культових споруд Галичини. Предметом дослідження є матеріали інтер'єрів церков першої третини ХХ століття. Домінуючим у статті є метод мистецтвознавчого аналізу.

Наукова новизна та значимість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вперше в українському мистецтвознавстві висвітлено значення народних традицій та сакрального мистецтва у культурному просторі та дизайні культових споруд в Галичині. Значна частина проаналізованого матеріалу зібрана авторами особисто під час виїзду на об'єкти та введена вперше до наукового обігу.

Ключові слова: Галичина, дизайн середовища, іконостасне різьблення, народні традиції, церква.

Roman ODREKHIVSKYI

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3581-4103>

Doctor in Art Studies, Associated Professor

Professor of the Department of Design,

Ukrainian National Forestry University,

Str. of General of Chuprynka, 103, Lviv, Lviv area, 79057

e-mail: odre2010@ukr.net

TRADITIONS OF FOLK ART IN FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ENVIRONMENTAL DESIGN OF THE SACRAL BUILDINGS IN GALICIA (THE FIRST THIRD OF XX CENTURY)

Introduction. During the rise of the national development of the state and society development the environmental design of the religious structures of the entire Ukraine and regions in particular becomes an important and actual issue. This is the reason why the theme of folk art tradition is in the organization of the environmental design of the cult buildings of Galicia nowadays is so relevant.

Problem Statement. To demonstrate that this period was actually the apogee in the development of the Galician folk art and it was reflected in organizing the design of religious, public and private buildings. **Objectives.** It lies in starting a thorough research on the subject of the significance of the folk art, of organizing traditions of the design of the sacral buildings of Galicia on the material of the first third of the twentieth century. **Methods.** It lies in the systematic, authenticity, historicism and logic. The system method of research is chosen to create a reliable depiction of the evolution of the environmental design and the definition of the traditions of the folk art of the Galician ukrainians in it. In the analysis of stylistic features, the method of art analysis is dominant. **Results.** The majority of the analyzed material is collected by the authors personally during visiting the objects and for the first time added to the scientific circulation. It is proved that one of the reasons for the rise in the development of the church carving and iconography of that time was the work of a number of original masters, the source of the inspiration of which was the centuries old traditions of folk art. It is obvious that all achievements of the apogee period of the design of the environment of religious buildings in the first third of the twentieth century were based on centuries-old traditions of achievements of predecessors: ornamental-compositional structures, scenes of carved decoration, techniques of carving, symbolism of images and actually the religious ritual, etc.

After analyzing the carved decor of the most famous iconostases made in the Ukrainian style, we can conclude, that the basis of the carved decoration are the traditions of the folk's religious art (ornaments of the shamrocket, etc.), archaic (diamond-shaped, circular and other geometric ornaments). To summarize, we emphasize that the Ukrainian modernism itself was the culmination of this long-term evolutionary process of forming the environmental design of churches in Galicia.

Conclusions. The folk traditions played an important role in the spiritual life of Ukrainians in Galicia. They became one of the important factors in their national identity and the revival of cultural life in the first third of the twentieth century.

Keywords: Galicia, design of the environment, iconostasis carvings, folk traditions, church.

Вступ. *Постановка проблеми.* У час підйому національного розвитку держави та суспільства важливим та актуальним стає питання історії розвитку організації предметного простору середовища культових споруд як України в цілому, так і регіонів зокрема. Галичина належить до специфічного та багатого на культурологічний аспект регіону. У силу історичних обставин ці землі знаходилися упродовж останніх століть у складі інших держав, аніж переважна більшість території України (центральні, східні, південні регіони). Тому Галичина належить до земель із специфічним розвитком культурного простору у порівнянні із згаданими регіонами нашої держави. Сьогодні гостро назріває необхідність збереження істотних знань про художні особливості, традиції спадщини минулого. Відтак обрану тему дослідження відносимо до актуальної у контексті розвитку дизайну середовища культових споруд в Галичині. Адже у регіоні ведеться масове будівництво та реставрація старих храмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що за темою нашого дослідження робит дуже мало. Більш опрацьована ця тематика у культурологічних та філософських розвідках. Наприклад, поняття культурної системи розглядає, серед інших проблем, П. Герчанівська [1]. Семіотику українського авангарду першої третини ХХ століття аналізує А. Личковах [2]. Серед мистецтвознавчих праць виділимо працю О. Ноги «Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця ХІХ — початку ХХ століття» [3]. В цьому дослідженні автор провів широкий аналіз мистецького оформлення церков Галичини. Вагомою є також праця Ю. Бірюльова «Мистецтво львівської сецесії» [4]. Науковець на широкому фактологічному матеріалі проаналізував мистецтво львівської сецесії громадських та приватних споруд. Деякі аспекти організації дизайну середовища культових споруд та культурного простору Галичини піднімалися у працях Р. Одрехівського [5; 6]. Зокрема про період межі ХІХ та ХХ століть, як епохи національного відродження українців в Галичині у складі Австро-Угорської імперії. Аналізуючи праці попередників, доходимо висновку, що вплив народного мистецтва на організацію дизайну середовища культових споруд в Галичині, на нашу думку, варто дослідити ширше.

Формулювання цілей статті. Метою статті є провести дослідження із взаємозв'язку традицій на-

родного мистецтва та дизайну середовища культових споруд такого самобутнього та багатого на традиції регіону як Галичина.

Основна частина. На межі ХІХ і ХХ століть в мистецтві Галичини виразно проявляється втрачений на початку ХІХ ст. вплив рис українського народного мистецтва на предмети обладнання інтер'єру культових споруд, що перейшло у званні дослідниками український стиль у церковному мистецтві. Яскравим прикладом останнього, домінуючої концепції в оформленні предметів дизайну інтер'єру із застосуванням орнаментально-композиційної системи традиційного народного мистецтва, є церкви: Пресвятої Трійці з м. Дрогобича (інтер'єр із поч. ХХ ст.), Покрови Пресвятої Богоматері з м. Івано-Франківська (Княгинин) (поч. ХХ ст.), св. ап. Петра та Павла з смт Ворохта Івано-Франківської обл (1935) тощо.

Безперечно, що такий вплив і поширення традицій народного мистецтва стали популярними, окрім усього, ще й у зв'язку з відкриттям низки шкіл у другій пол. ХІХ — на поч. ХХ ст., де вчили різьбярству за народними традиціями, — у м. Риманові (Лемківщина, тепер — Кроснянський повіт Підкарпатського воєводства, Республіка Польща), м. Коломиї (Гуцульщина та Покуття), у м. Яворові (Львівщина) та інших. Існування подібних шкіл було не новою в Галичині, але, на відміну від попередніх століть, це були вже не монастирські, а світські (громадські, приватні) школи.

Адже освіта відіграє важливу роль не тільки у знанні свого ремесла, але й у світогляді людини. Очевидно, що підняття освітнього рівня серед українського населення, як і серед майстрів узагалі, сприяло піднесенню національної самосвідомості та відновленню української державності незабаром — на початку ХХ століття. Недаремно Н. Жукова, аналізуючи діяльність українських філософів та просвітителів попередніх століть, таких, як Ю. Дрогобич, С. Оріховський-Роксолан та ін., доходять висновку, що «...саме гуманістичні просвітницькі ідеї є складовою культуротворчості, а з просвітницької ідеології беруть свій початок концепції елітарної культури» [7, с. 49].

Велике значення у використанні народних традицій на початку ХХ ст. мала також діяльність не тільки таких шкіл, а й організацій, як-от фабрика І. Левинського та ін. Архітектор І. Левинський, ке-

руючись принципами модерну, у своїй творчості використував прийоми і форми української народної архітектури [8, с. 130]. Львівська фабрика художньої кераміки І. Левинського працювала від 1890-х рр. Вироби експонувались на різних виставках художньої промисловості: Бучач (1905 р.), Львів (1906, 1909 рр.), Стрий (1909 р.), Жовква (1910 р.), Оdesa (1911 р.), Коломия (1912 р.) та ін. [9, с. 59].

Отже, основою розвитку церковного різьблення від найдавніших часів до початку ХХ ст. були багатовікові традиції народного мистецтва. На зламі ХІХ і ХХ ст. цей взаємозв'язок традиційного народного мистецтва і сакральної різьби проявився особливо яскраво. Надзвичайною виразністю та неповторністю вирізняються твори окремих майстрів, які завдяки наслідуванню традиційної техніки різьблення та орнаментики виробили свою власну манеру, яку, здебільшого, можна одразу впізнати (наприклад, В. Девдюка, В. Турчинюка та ін.).

Очевидно, що усі особливості розвитку дизайну середовища культових споруд першої третини ХХ ст., пов'язані із українським стилем, базувалися на багатовікових традиціях досягнень попередників: орнаментально-композиційних структурах, сюжетах різьбленого декору, технічних прийомах різьблення, символіці образів і самому релігійному ритуалі тощо.

Таким чином, однією із причин піднесення у розвитку церковного різьблення та іконопису того часу, окрім названих, була діяльність низки оригінальних майстрів, джерелом інспірації яких стали багатовікові традиції народного мистецтва. Аналізуючи викладене, можна дійти висновків, що сакральне різьблення переживало різні зміни, згідно із відповідною добою. У ренесансову, барокову епохи, період модерну воно відповідало номінації того чи іншого стилю, тобто того часу, який переживала українська культура в Галичині. Зміни відбувалися у різні епохи. Як зазначає дослідник П. Герчанівська, «Процес змін здійснюється в контексті ментальності і традицій народу в умовах його колективної життєдіяльності на соціокультурному фоні епохи. Як правило, трансформація охоплює всі елементи системи, проте не завжди з однаковим ступенем інтенсивності і однаковим темпом через іманентну специфіку кожного з них. Зміни охоплюють у першу чергу ті сфери людської діяльності, що відкриті до новації, саме вони

користуються підвищеним інтересом членів спільноти. Однією з таких сфер є, наприклад, народне релігійне мистецтво, що пояснює феномен його часово-просторової гетерогенності» [10, с. 96].

Справді, в процесі становлення культурного простору в Галичині важливу роль відігравали народні майстри різьблення (В. Турчинюк, М. Мегединюк, Ю. Шкрібляк та інші). Адже народне мистецтво та творчість саме таких майстрів створили основу, наприклад, для виникнення українського модерну, українського стилю взагалі.

Аналізуючи різьблений декор найбільш відомих дизайнерських ансамблів церковних інтер'єрів, виконаних в українському стилі, відлімо обстежене нами безпосередньо на об'єкті художньо-образне вирішення обладнання у церкві св. ап. Петра та Павла з смт Ворохта Івано-Франківської обл (1935). Основою плоскорізьбленого декору, є традиції народного релігійного мистецтва (орнамент трилисника та ін.), архаїки (ромбовидні, колоподібні та інші геометричні орнаменти). Власне проста лаконічна форма предметів обладнання (проповідниця, люстра-павук, іконостас т. ін.), доповнена проаналізованими узагальненими геометричними мотивами гуцульського плоско різьблення, і створили цей мажорний настрій українського стилю, що вдало доповнене натуральним кольором світлих порід дерев, використаних у виготовленні предметів облаштування цього об'єкта.

Узагальнюючи, підкреслимо, що власне український модерн був вершиною цього довготривалого еволюційного процесу формування культурного простору українців в Галичині. Його інспірацією були традиції мистецтва різьблення, розпису, ковальства тощо. Це і стало одним із джерел етнодизайну, що у наші дні є актуальним явищем. Такий багатовіковий досвід потрібно врахувати у сучасних дизайнерських розробках культових споруд із національними українськими особливостями, що, власне, актуальне на часі дня.

Висновки. Народне мистецтво відіграло значний вплив на духовне та культурне життя українців Галичини періоду першої третини ХХ століття. Воно стало основою українського стилю у дизайні середовища культових споруд цього періоду. Цьому суттєво не перешкодили навіть бурхливі події Першої світової війни.

Оскільки дизайн середовища культових споруд Галичини в Україні, на нашу думку, досліджували не широко, то у перспективах подальших досліджень — вивчити цю проблему у контексті із розвитком різних видів сакрального мистецтва: скульптури, графіки, іконопису тощо. Тобто підняти низку проблем синтезу дизайну і мистецтва. А також опрацювати проблематику організації дизайну середовища культових споруд Галичини на прикладі інших релігійних конфесій: римо-католицькою, протестантською тощо.

1. Герчанівська П. Аналіз культури в парадигмі теорії систем. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 1. С. 3—7.
2. Личковах В.А. Семіотика українського та польського авангарду в світлі ідей львівсько-варшавської філософської школи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 25—31.
3. Нога О. *Український стиль в церковному мистецтві Галичини кінця ХІХ — початку ХХ століть*. Львів: Українські технології, 1999. 160 с.
4. Бірюльов Ю. *Мистецтво львівської сецесії*. Львів: Центр Європи, 2005. 184 с.
5. Одрехівський Р.В. Різьблені іконостаси в системі сакральної культури українців Галичини: ХІХ — перша половина ХХ століття. *Культура і сучасність*. 2014. № 1. С. 130—135.
6. Одрехівський Р. Українське національне відродження та розвиток мистецтва різьблення в Галичині: кінець ХІХ — початок ХХ ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 239—243.
7. Жукова Н.А. Фрейми «відкритого твору» в контексті проблеми «елітарного» (частина друга). *Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2012. № 2. С. 48—52.
8. *Словник художників України*. Гол. ред. М.П. Бажан. Київ: Головна редакція УРЕ, 1973. 269 с.: іл.
9. Brykowski R. *Drewniana Architektura Cerkiewna Na Koronnych Ziemiach Rzeczypospolitej*. Warszawa: Towarzystwo opieki nad zabytkami, 1995. 259 s.: il.
10. Герчанівська П.Е. Інваріантність і відкритість української народної релігійної культури. *Культура і сучасність*. 2010. № 1. С. 92—96.

REFERENCES

- Herchanivska, P. (2017). Analysis of culture in the theory of systems paradigm. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 1, 3—7 [in Ukrainian].
- Lychkovakh, V.A. (2018). Semiotics of the Ukrainian and Polish avantgarde in the light of the ideas of the Lviv; Warsaw School of Philosophy. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2, 25—31 [in Ukrainian].
- Noha, O. (1999). Ukrainian style in the church art of Galicia at the end of the XIXth and early XXth centuries. Lviv: *Ukrainski tekhnolohii* [in Ukrainian].
- Biriulov, Yu. (2005). *Art of Lviv Secession*. Lviv: Tsentr Yevropy [in Ukrainian].
- Odrekhivskyi, R.V. (2014). Carved iconostases in the system of the sacred culture of Ukrainian Galicia: XIX — the first half of the twentieth XX century. *Kultura i suchasnist*, 1, 130—135 [in Ukrainian].
- Odrekhivskyi, R. (2018). Ukrainian national revival and development of the art of carving in Galicia: the end of the XIX and the beginning of the XX century. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2, 239—243 [in Ukrainian].
- Zhukova, N.A. (2012). The frames of «open work» in the context of the problem of «elitist» (part two). *Visnyk derzhavnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2, 48—52 [in Ukrainian].
- Bazhan, M.P. (Ed.). (1973). *Dictionary of Artists of Ukraine*. Kyiv: Holovna redaktsia URE [in Ukrainian].
- Brykowski, R. (1995). *Wooden church architecture on the Crown Lands of the Commonwealth*. Warszawa: Towarzystwo opieki nad zabytkami [in Polish].
- Herchanivska, P.E. (2010). Invariance and openness of Ukrainian folk religious culture. *Kultura i suchasnist*, 1, 92—96 [in Ukrainian].